

UDK 3:009](049.32)

Stručni rad

Professional paper

Mirsad Kunić

IZAZOVI I PERSPEKTIVE DRUŠTVENIH I HUMANISTIČKIH STUDIJA

Ako pođemo od samog naziva i prvobitne ideje univerziteta kao mjesta za sticanje univerzalnih znanja, onda nam ostaje da se zapitamo koliko su ostali posvećeni toj ideji. Sama riječ *universitas* odnosi se na osobe udružene u jedno tijelo, društvo, zajednicu, a ideja univerziteta, nastala u srednjem vijeku u vrijeme pojave i razvoja gradskih naselja, podrazumijevala je udruživanje studenata i njihovih učitelja sa garantovanom autonomijom organiziranja i određivanja kvalifikacijskih okvira. Ideja je dobila novi smisao u vrijeme pojave i ekspanzije prosvjetiteljske vjere u knjigu i znanje, da bi konačno bila krunisana činom formiranja Univerziteta u Berlinu početkom XIX vijeka (kasnije nazvanog Humboldtovim univerzitetom) kao sinonima modernog evropskog i svjetskog univerziteta. Osim poučavanja, druga važna komponenta univerziteta je istraživačka, ona koja, priskrbljujući nova saznanja i nova otkrića, ostaje otvorena prema široj društvenoj zajednici, a potčinjena kultu progresa. Možda je Humboldtov univerzitet upravo primjer univerziteta koncipiranog na humanističkim temeljima, sa vjerom u moć kulture kao snažnog pokretača ukupnog razvoja. Mali univerziteti, poput Univerziteta u Tuzli, mogu ispuniti svoju misiju i ostati dosljedni izvornoj ideji univerziteta, ako se u potpunosti stave na raspolaganje lokalnoj društvenoj zajednici/kantonu, razvijajući i njegujući ideju humanuma, nudeći moguća rješenja za različite društvene probleme i, na kraju, stavljajući svoja tehničko-tehnološka znanja u funkciju razvoja različitih industrija Tuzlanskog kantona.

Ključne riječi: ideja univerziteta, zajednica učitelja i studenata, Humboldtov univerzitet, ideja humanuma

U bilo kakvoj elaboraciji ove teme neophodno je vratiti se u daleku prošlost, u vrijeme kada se pojavila ideja univerziteta kao mjesta za sticanje univerzalnih znanja. Sam naziv *universitas magistrorum et scholarium* odnosio se na učitelje i studente okupljene na jednom mjestu, a ideja univerziteta, nastala u srednjem vijeku, podrazumijevala je udruživanje studenata i njihovih učitelja sa garantovanom autonomijom organiziranja i mogućnošću davanja odgovarajućih priznanja/diploma za stečena znanja i umijeća. Ideja je dobila novi smisao u vrijeme pojave i ekspanzije prosvjetiteljske vjere u knjigu i znanje, u intelektualnu moć čovjeka, u racionalnu i naučnu misao koja može unaprijediti ljudsku egzistenciju. Ideja je konačno bila krunisana činom osnivanja Univerziteta u Berlinu početkom XIX vijeka (kasnije nazvanog Humboldtovim univerzitetom) kao sinonima modernog evropskog univerziteta utemeljenog na humanističkim principima.

Da li se, međutim, ideja naučno-tehnološkog razvoja i ukupnog progressa može jedino vezati uz ideju univerziteta ili se ona prelijeva i veže za druge segmente društva? Da li su najveća otkrića u prošlosti nastala unutar ili izvan zidina univerziteta, kao rezultat istraživačkih projekata na univerzitetu ili kao rezultat djelovanja centara moći, možda velikih korporacija? Da budemo još konkretniji – da li su najveća naučna i tehnološka otkrića bila stimulirana na samom univerzitetu ili su bivala naručivana izvana – sa dvora ili iz moćnih korporacija?

Možda je primjer arapskog zlatnog uspona u periodu od 8. do 13. stoljeća indikativniji i možda nudi neke odgovore na postavljena pitanja. Arapsko zlatno doba veže se za vladavinu Abbasida i kalifu Haruna al Rašida (vladao od 786. do 809.), koji je okupio učenjake iz cijeloga svijeta, sa različitim kulturalnim backgroundima, kako bi prikupili i preveli na arapski jezik sve knjige i sva znanja svijeta. Ovaj model internacionalnog (smijemo li reći globalnog!) sveučilišta danas praktiraju svi veliki univerziteti u svijetu. Ono što je uslijedilo nakon ovakve odluke kalife Haruna al Rašida poznato je kao doba jednog od najvećih uspona jedne civilizacije u povijesti čovječanstva. Istovremeno, osniva se i najstariji univerzitet na svijetu Al Azhar (970. ili 972. godine), na kome su se izučavali, osim Kur'ana i islamskog prava, logika, gramatika, retorika i astronomija. Univerzitet ipak nije vlasnik cjelokupne nauke, istraživačkih projekata i tehnoloških otkrića, povijest nas uči da su često narudžbe dolazile sa dvora a u novije vrijeme iz velikih kompanija. Ni danas univerzitet nema tu privilegiju da može 'prisvojiti' sva relevantna istraživanja: primjer transnacionalne i transinstitucionalne istraživačka korporacija/koncern CERN, koja je osnovana još daleke 1954. godine kao transnacionalno evropsko istraživačko tijelo za nuklearnu

fiziku, čiji je naručilac bila u početku grupa evropskih država, a danas Evropska Unija. U Sjedinjenim Američkim Državama primjer vanuniverzitetskog istraživačkog rada je nacionalna agencija za istraživanje kosmosa NASA.

S druge strane, uz imena nekih univerziteta vežu se razvoji nekih od najznačajnijih savremenih tehnologija-industrija: Northeastern University u Bostonu, Massachusetts vezuje se za Silikonsku dolinu, znameniti istraživačko-edukativni kampus u Californiji; korporativni Apple University u Kaliforniji iza čijega osnivanja 2008. godine stoji poznata korporacija u IT sektoru. S druge strane, većina laureata Nobelove nagrade (fizika, hemija, fiziologija i medicina, književnost, ekonomija, mir) je ili studirala ili radila na nekom od najvećih univerziteta: Barack H. Obama, Henry Kissinger, Theodore Roosevelt, Eugene O'Neill, T. S. Eliot na Harvardu, Joseph Brodsky i Orhan Pamuk na Columbiji, Bertrand Russell na Berkeleyu, Czesław Miłosz na Cambridgeu i tome slično.

Možda je Humboldtov univerzitet u Berlinu upravo primjer univerziteta koncipiranog na humanističkim temeljima, sa vjerom u moć kulture kao snažnog pokretača ukupnog razvoja. Kulturu ovdje treba razumijevati na način kako je razumijeva Claude Lévi-Strauss, kao ukupnost čovjekovih napora da sebe odvoji od prirode i dovede u višu fazu postojanja – u biće kulture. Prelazak iz prirodnog u biće kulture vremenom je, nažalost, postao put nepovratnog čovjekovog udaljavanja od prirode, potčinjavanja prirode sebi i svojim potrebama, a istovremeno, kako je novija filozofija zaključila, a Gете davno primijetio – i put nepovratnog udaljavanja od onog dijela ljudskog bića koji se naziva prirodnim, odnosno, put cijepanja ljudske ličnosti. Gете je taj proces opisao u svom najpoznatijem djelu *Faust*, u kome se cijena spoznaje tajne Kosmosa plaća služenjem đavolu Mefistu.

Svojevremeno sam, kao profesor Bosanskog jezika i književnosti, učenike trećeg razreda srednje stručne škole, buduće automehaničare, malo u šali, malo u zbilji, kritikovao i pitao: „Kako sutra mislite leći pod auto i popraviti ga, a da prije toga niste pročitali Kamiševog *Stranca*?“ Naravno, ovo moje pitanje/dilema nije bilo novo, ono se proteže preko ruskih kritičara XIX stoljeća (da li je za čovječanstvo važniji jedan obučar ili Šekspir?) sve do Aristotelove *Poetike*. Učenici, budući automehaničari, bili su najblaže rečeno zbunjeni. Ali, da se razumijemo, ni sam nisam bio ništa manje zbunjen i zapitan svih ovih godina nad dilemom da li neko može biti dobar majstor, inženjer, IT stručnjak, ako ne čita knjige, ne ide na izložbe, u pozorište? Kakav će odgovor ko dati zavisi od pitanog/adresata: vjerovatno će majstori, inženjeri, IT stručnjaci odgovoriti potvrdno, a pisci, slikari, kompozitori, reditelji – negativno.

Da ne bih ostao nedorečen i da ne bi bilo zabune – naravno da ovaj svijet ne može funkcionirati bez dobrih automehaničara, inženjera, IT stručnjaka itd.

Osim poučavanja, druga važna komponenta univerziteta je istraživačka, ona koja, priskrbajući nova saznanja i nova otkrića, ostaje otvorena prema široj društvenoj zajednici a potčinjena kultu progresu. Mali univerziteti, poput Univerziteta u Tuzli, mogu ispuniti svoju misiju i ostati dosljedni izvornoj ideji, ako se u potpunosti stave na raspolaganje lokalnoj društvenoj zajednici/kantonu, razvijajući i njegujući ideju humanuma, nudeći moguća rješenja za različite društvene probleme i, na kraju, stavljajući svoja tehničko-tehnološka znanja u funkciju razvoja različitih industrija Tuzlanskog kantona.

Mogu li savremeni univerziteti opstati ako izbace humanističke i društvene smjerove? Može li Univerzitet u Tuzli opstati ako nema jake katedre na Filozofskom, Ekonomskom, Pravnom fakultetu?

O misiji univerziteta govorila je aktuelna rektorica Univerziteta Harvard Drew Gilpin Faust, historičarka po struci, u svom inauguracionom govoru 12. oktobra 2007. godine. Univerzitet je, po Drew Gilpin, odgovoran i za prošlost i za budućnost mnogo više nego za sadašnjost, ne nudi mjerljive rezultate za sutra nego oblikuje mlade ljude za čitav život, gleda naprijed i nazad na način da se nužno sukobljava sa trenutnim problemima ili zahtjevima javnosti, stvara obaveze koje nisu ni vremenski ni prostorno ograničene, to je investicija čiji se prihodi ne mogu izmjeriti niti predvidjeti. Gilpin dalje poentira: „Po svojoj prirodi, univerziteti njeguju kulturu nemira, pa čak i samovolje. (...) Suština univerziteta je da je odgovoran za prošlost i budućnost na način koji može (treba) biti u suprotnosti sa zahtjevima trenutka“.

Stoga bih molio sve one koji odlučuju ili će odlučivati o sudbini univerziteta, o sudbini pojedinih fakulteta i odsjeka, da imaju na umu ovo upozorenje da je univerzitet investicija čiji se prihodi ne mogu izmjeriti brojem diplomiranih, niti brojem nezaposlenih na birou za zapošljavanje.

S druge strane, i univerzitetski nastavnici moraju biti senzibilniji na akutne društvene probleme, kao što je problem nezaposlenosti generalno. Drugim riječima, univerzitet mora preuzeti dio odgovornosti za stanje u društvu!

Primjera radi, hajde da zamislimo jednu idealnu situaciju (ne ograničavam se samo na društvena i humanistička usmjerenja) u kojoj osnivač, preko svoga izvršnoga organa Vlade TK, sklapa jedan ili više ugovora sa univerzitetom, prema kojima bi se pojedini fakulteti, ili Univerzitet u cjelini zadužili da kreiraju privredni i društveni ambijent kantona. To bi praktično značilo da Tehnološki, Mašinski, Elektrotehnički i Ekonomski fakulteti kreiraju poduzetničku sferu u oblasti koja se zove privredno-

ekonomskom, da Filozofski fakultet kreira društveni ambijent, ponudi konkretna rješenja u oblasti obrazovanja, socijalne zaštite i socijalnog poduzetništva, da Fakultet za tjelesni odgoj i sport osmisli sportski život itd.

Čvrsto vjerujem da je resurs kojim raspolaže Univerzitet u Tuzli, resurs kojim raspolaže Filozofski fakultet posebno, a to su visoka koncentracija struke i nauke, da ako se taj i takav resurs aktivira na pravi način – može ponuditi rješenja koja će pokrenuti privredni i društveni razvoj Tuzlanskog kantona.

Univerzitet ne smije prestati biti mjesto sticanja univerzalnih znanja, drugim riječima, ne smije prestati biti mjesto na kome se misli i kreira svijet. Ako se svede samo na mjesto za proizvodnju kadrova, na šta se danas uglavnom u potrošačkom društvu želi svesti – prestaje biti univerzitet, a postaje 'tvornica za proizvodnju potrebnih kadrova'. S druge strane, ako to žele biti, savremeni univerziteti moraju preuzeti i odgovornost za svijet u kojem živimo, moraju, da se vratimo velikom Geteu, ubijediti samoljubivog genija Fausta da raskine ugovor sa Mefistom. A to ne mogu učiniti ni prirodne, ni tehničke ni medicinske nauke, one u svojoj metodi ne nose tu odgovornost. Tu odgovornost nose društvene, posebno humanističke nauke, one su pozvane da mahnitome razvoju nauke i tehnologije dadnu smisao koji nedostaje...

CHALLENGES AND PERSPECTIVES OF HUMANITIES AND SOCIAL STUDIES

Summary

If we start from the title and the original idea of the university as a place for acquiring universal knowledge, then we are left to wonder how much we are still committed to the idea. The word Universitas refers to persons combined in one body, society, community, and the idea of the University, created in the Middle Ages at the time of the occurrence and development of urban settlements and emphasized the need for the formation of different alliances, involved the association of students and their teachers with the guaranteed autonomy of organization and determining qualification frameworks. The idea is to get a new meaning at the time of the occurrence and expansion of Enlightenment faith in the book, and knowledge, and eventually was crowned the act of forming the University of Berlin in the beginning of the nineteenth century (later called the Humboldt University) as a synonym of modern European and world universities. In addition to teaching, other important component of the University is the research, one that, supplying a new knowledge and new discoveries, which remains open to the wider community and subordinated to the cult of progress. Perhaps the Humboldt University just an example of universities conceived on the basis of the humanities, with faith in the power of culture as a strong driver of overall development. Small universities, like the University of Tuzla, can fulfill its mission and remain true to the original idea of the university if they are completely made available LOCAL community / Canton, developing and nurturing the idea Humanum, offering possible solutions to various social problems and, in the end, putting their technical and technological knowledge of the development of various industries in Tuzla Canton.

Keywords: the idea of the university, the community of teachers and students, the Humboldt University, the idea of the Humanities

Adresa autora

Authors' address

Mirsad Kunić

Univerzitet u Tuzli

Filozofski fakultet

mirsad.kunic@untz.ba

Rad prezentiran na Naučnoj konferenciji "Savremeni izazovi i perspektive društvenih i humanističkih studija", Filozofski fakultet u Tuzli, april 2017. god.